

Helge Grønstad:

114473

Er krig og ikke-krig det samme ?

Spørsmålet om Norge var i krig eller ikke etter den 10. juni 1940 har vært et stridens spørsmål i norske rettssaler gjennom de siste fem årene.

For å sikre seg straffeloven som grunnlag for en fellende dom har landsavikdommerne ansett det nødvendig i tusener og atter tusener av domspræmisser å måtte ta med den velkjente tirade om at "det ansees godt-gjort" eller "tiltalte har erkjent" at han var på det rene med at Norge var i krig også etter 10. juni 1940. Dette endog i tilfelle hvor den tiltalte så energisk som det etter omstendighetene var ham mulig hadde protestert mot å bli tillagt en slik mening. Med andre ord: stikk i strid med det som rettsforhandlingen hadde godtgjort, skiftet dommeren tiltaltes oppfatning av "krigsforholdet" ut med sin egen, "majoritetsautoriser-te" mening om den samme ting. Det som dommeren "var klar over" hadde også den arme tiltalte værsgod å være like klar over. Å komme med innsigelser var som å spytte gjennom vinduet.

I hvilken grad det rent juridisk er relevant hvorvidt Norge på gjerningstiden var i krig eller ikke, får stå hen. En kunne ellers ha trodd at domstolene - for å slippe å stå på et helt fiktivt grunnlag - hadde drøftet litt nærmere hva det innebar at straffelovens § 86 også bruker uttrykket "eller med en sådan krig for øye". Det har de dog ikke innlatt seg på. Tvertimot klynger de seg krampaktig til begrepet "under en krig" og finner dette så betydningsfullt at de ikke kan være det uten. "Det ansees godtgjort at tiltalte o.s.v." ! Basta § Fri bane ! "Thi kjendes for rett !" Og dermed har den tiltalte vært ~~en-en-hals~~ - selv om han har ført all verdens plausible motargumenter i marken. Med litt fik-sing på premisene har det gudskjelov lykkedes å komme "folkets rettsbe-vissthet" i møte. Og alt har vært såre vel.

Nu - det har naturligvis ikke vært så lett å være domstol hel-ler. En ytterst beleilig forvanskning av det som Kongen virkelig sa den 7. juni 1940 - inntatt i riksadvokatens Meddelelsesblad og holdt oppe gjennom ca. 2 år - samt en bevisst fornektelse av det mest opsigtsvek-kende dokument i nyere norsk historie - kapitulasjonsavtalen - gjorde sam-men med alt det sprøyt som ellers ble servert om "skylden for overfallet", at det kunne ta til å gå rundt for noen hver. Spesielt hvis vedkommendes viten og logikk alt på forhånd hadde hatt anfall av svimmelhet.

Idag vet vi imidlertid - trass i alt - adskillig mer enn vi gjorde for noen år siden. Det vil si: vi på vår side har nok den hele tid visst betydelig mer enn våre motstandere har gjort, men det er først i den senere tid at det har lykkedes oss å hale i land de dokumentariske bevis, trass i alle hindringer som har vært lagt oss i veien. Selv kapitu-lasjonsavtalen led den skjebne å bli fornekta trede ganger før hanegal. Og allikevel til ingen nytte. Om de trede nektene "gikk utenfor og grød bitterlig", vet vi ikke. Men de burde i et hvert fall ha gjort det.

For å berge "krigs-begrepet" har man kamouflert den norske ka-pitulasjonsavtale som en "lokal, nord-norsk overgivelse". Man har hoppet bukk over avtalens tilblivelse, over hvem det var som forhandlet og hvil-ken myndighet disse var utstyrt med, ja, endog et lite - men uhyre betydningsfullt - ord som det tyske "gesamten" har man funnet det hensiktsmes-sig å smygge seg forbi med lukkede øyne.

Det kommer om ikke lenge stoff på markedet - som i tillegg til det som alt er tilstede - burde kunne få selv blindfotte til å se. Stoff som også forsåvidt har sin store betydning for oppfatningen av spørsmålet om "krig - ikke-krig". Behandlingen av dette stoff får imid-lertid utstå så lenge. idag skal vi bare stanse opp ved et par sider av forholdet, ut fra den lære som konstituert riksadvokat O. Thommessen do-

*Tillegg
forbehold
sen**Tilleg
forbehold*

- 2 -

serer i sin innstilling til Justisdepartementet av 30. aug. 1950 (bilag 2 til St.meld. nr. 64/1950).

Ved en behendig blanding av ingrediensene er det vel nesten selv-sagt at riksadvokat Thommessens konklusjon blir den at "Norge utvilsomt var i krig med Tyskland i hele okkupasjonstiden".

Jeg sier en behendig blanding, og jeg mener det. For straks å ta et eksempel:

I sin innstilling refererer riksadvokaten en helt intern ordre av 7. juni 1940 fra forsvarsministeren til Forsvarets Overkommando, der det heter:

"Da de allierte stridskrefter forlater Norge og da det har vist seg umulig å skaffe det nødvendige krigsmateriell må også vår egen motstand mot fienden her i Nord-Norge opphøre for å spare denne landsdel for ytterligere ødeleggelser".

Det er formentlig dette "Nord-Norge" i forsvarsministerens mund som det er så forlokkende å sitere. Det synes for en objektiv fremstilling å ha vært vel så nærliggende å sitere det som den samlede regjering sa den samme dag, og som også fikk Kongens sanksjon i statsrådsprotokollen, nemlig:

"Under disse forhold, og fordi det har vist seg umulig å skaffe hæren den nødvendige ammunisjon og annet krigsmateriell, vil det være håpløst for Norge å fortsette krigen."

At regjeringens statsrådsbeslutning rangerer over en ordre av forsvarsministeren, forekommer en å være selvinnsigende. Riktignok har man funnet det hensiktsmessig å snu opp ned på prioritetsforholdet mellom Storting og regjering, så forsåvidt kan det være i stilen å la forsvarsministeren dominere regjeringen. Bare snodig at man ikke også får sitert menig Zachæus Ingolfson fra Evenes som også ga en mening til kjennet: "Til hælvetes med allit prat om å gi opp! Sputt bare i fingran', kara! Og klam på!" Han mente også sikkert å "fortsette krigen", - selv om det skjedde for egen regning.

Regjeringssjefens uttalelser gjennom London kringkasting om at "det stod da ingen annen utvei åpen enn å nedlegge våpnene og sende våre tapre offiserer og soldater hjem", - "om det arbeid som regjeringen utførte i de to måneder krigen varte", - "vi fant imidlertid som jeg før har sagt, å måtte nedlegge våpnene og dermed var hele Norge i fiendens hånd", - og "vi kan nå fritt si overfallsmennene den usminkede sannhet om deres opptreden og løgnpropaganda både under og etter krigen", - ja, alle disse uttalelser som lød gjennom eteren den 25. juni 1940, synes å tyde på at regjeringssjefen var inne i en annen gate enn hans krigerske forsvarsminister. Og at han uttrykkelig fremhevet at man kunne snakke "fritt", utelukker muligheten av "ord med dobbelt bund".

Det kunne trekkes fram en mengde ting i denne forbinnelsen. Det burde bare ikke være nødvendig. Men desto nødvendiggjorde det til gjengjeld ha vært for riksadvokaten når han først skulle gi en historisk holdbar framstilling, å ha sitert Nygaardsvold fra en tid da han ennå hadde erindringens evne i behold. Men slikt har åpenbart passet dårlig inn i programmet.

Krigen fortsatte, sier riksadvokat Thommessen. Hvilket skulle bevises.

At han tar Høyesterett til inntekt, er jo nokså opplagt. Men Høyesterett holder heller ikke historien i sin hånd, og at Høyesterett ennå i 1950 tviholder på prajudikatet fra 1945, dengang retten satte Haaland mot muren, er forståelig. Men det er rendt mye vand i havet siden dengang, og mange ting som dengang lå skjult og gjemt, er siden kommet for dagens lys. Mer vil komme og det er vel tenkelig at historiens domme når tiden engang er inne, ikke vil ha den samme respekt for en høyesterettsdom som den sittende Høyesterett har for sitt eget prajudikat.
(forts.)

K-r k r i g o g i k k e - k r i g d e t s a m m e ?

Av Helge Grönstad.

(fortsatt fra forrige nr.)

At kapitulasjonsdokumentet er et ~~endog meget~~ ubehagelig dokument på visse hold, er det meget som tyder på. At tre regjeringsmedlemmer - med selve sjefen i spissen - "glemmer" et dokument som i viktighet står på siden av Kieler-traktaten og 7. juni-beslutningen, synes å måtte utlegges i den retning. Likeså de omgående flankebevegeelser som påtalemyndighetens "historikere" prøver seg på for å holde seg i skuddsikker dekning.

Det hele er bare så helt uten nytte, herr riksadvokat. Kapitulasjonsdokumentet og regjeringens påfølgende handlinger og offisielle uttalelser er realiteter som man ikke kommer forbi. Norges kapitulasjon - hvor beklemmende den enn måtte føles for enhver nordmann - var ikke desto mindre et folkerettslig faktum, som ~~nå~~ må bedømmes ut fra folkerettens prinsipper og ikke ut fra hensiktsmessighetens.

som London-regjeringen traff i 1940

Flere av de disposisjoner/lar seg hverken forklare eller forsvare med mindre man går ut fra at den selv var klar over hvilken folkerettslig betydning det hadde at Norge som stat hadde kapitulert. Det kan være nok å minne om regjeringens sanksjon på hjemsendelsen av de tropper som var internert i Sverige. Riktignok gir de svenske hvitbøker - i missforstått hensynsfullhet - ikke detaljert rede for de forhandlinger som gikk forut for hjemsendelsen, men det er tatt opp et energisk arbeid i Sverige av svenske interesser for å bringe også dette for dagen, og det er å håpe at arbeidet vil lykkes.

Det har vært alminnelig at de tiltalte i retten har møtt den innvending fra dommerens side at "De visste jo at vår handelsflåte gikk inn for Tysklands motstandere?" og "selvfølgelig var De på det rene med at norske soldater sloss på samme siden?". Denne påstand var ment å skulle slå ned enhver formastelig mening om at Norge ikke befant seg i krig etter 10. juni 1940. I stolt overlegenhet har en lang rekke dommere smelt av dette kanonskudd mot den arme i tiltaleboksen.

Og allikevel var påstanden uten enhver verdi.

Vår handelsflåte seilte etter engelske direktiver så å si under hele forrige verdenskrig, og den gjorde det også fra høsten 1939 da England satte den norske regjering og Det Norske Rederforbund under "trykk". Dengang var da ikke denne seilads for fremmed regning - hvor farlig den enn kunne være for vår nøytralitet - noe kriterium på at Norge var deltager i krigen?

Og hva påstandens annet punkt angår så er det uomdisputerlig at det folkerettslig er en viss forskjell på "Norge" og "nordmenn". Det må her være meg tillatt å sitere et par avsnitt av min egen ankeerklæring til Høyesterett av 20. mars 1947. Etter å ha behandlet kapitulasjonsavtalen og dens betydning, anfører jeg her:

"Retten anså det helt avgjørende for min "bedre viten" at jeg kjente til general Ruges deklarasjoner av 9. juni. Jeg måtte bestride riktheten herav. I Ruges dagsordre het det:

"Men krigen fortsetter på andre fronter, nordmenn er med i striden der. Den dag kommer da dere atter kan reise hodet. Vent på dagen, vent med ro og tillit. Gjør ikke noe uoverlagt som kan gi erobreren påskudd til repressalier."

Lagmannen mente at dette var avgjørende bevis for at Norges krig fortsatte. Jeg mente det motsatte. Hadde det vært meningen at Norge fortsatt skulle ha spilt rollen som krigførende, måtte ordene nødvendigvis ha lydt anderledes i Kommanderende Generals mund. I mitten av februar 1947 holdt de "stedfortredende" utenrikministere en konferanse i London. Jugoslavia protesterte mot Østerrike's deltagelse idet det ble anført at Østerrike hadde deltatt i krigen mot Sovjet på Tysklands side. Hertil svarte den østerrikske

utenriksminister Gruber følgende, som også ble godtatt av forsamlingen: "Østerrike deltok ikke i Tysklands krig. Men østerrikere deltok i den." Her øyner man en tydelig parallelitet. Krigen gikk videre på andre fronter - verdenskrigen fortsatte - det visste vi alle, og vi visste også at frivillige nordmenn deltok i den i adskillig utstrekning. Men Norge hadde kapitulert. Slik oppfattet ikke bare jeg det dengang."

Den her påpekte frivillige deltagelse av nordmenn er jo senere blitt ytterligere understreket ved den takk ~~man~~ for "deres frivillige deltagelse på engelsk side" som ble dem overbragt via den norske konge. Kanhende er det et fingerpek i samme retning at våre "okkupasjonstropper" i Tyskland står under engelsk kommando den dag i dag.

For å gjøre en lang historie kort så mener jeg det vil bli en uomgjengelig oppgave for kommende norske historikere å klarlegge forskjellen på "Norge" som folkerettslig og statsrettslig begrep og "nordmenn" når det gjelder krigsdeltagelsens karakteristikker. Etter den vekt som våre domstoler har tillagt straffelovens uttrykk "en krig, hvori Norge deltar", tangerer en her et av rettsoppgjørets kjernepunkter.

Riksadvokat Thommessen gjør et stort nummer av at det ikke var blitt sluttet noen formelig fred mellom Norge og Tyskland. Dette var jo noe som selv Quisling var inne på i 1942, sier han. Og følgelig måtte det være krig. Det måtte være et enten - eller.

Ja, men det holder stikk ?

Argumentasjonen er selvfølgelig brukbar når det gjelder "landssvikernes". Men da er det jo i første rekke hensiktsmessigheten med sikte på resultatet som har vært lagt til grunn. Og da rekker heller ikke argumentasjonen lenger enn hensiktsmessigheten strekker den.

Jeg skal ikke her trette med noen folkerettslig avhandling. Jeg skal nøyes med å ta et aktuelt eksempel.

Hvis det var så at krigen bare kunne ansees endt ved en fredsavtale, så må jo etter påtalemyndighetens og domstolenes oppfatning Norge som stat fremdeles befinne seg i krig med Tyskland. Og samtidig består følgelig også våre såkalte "krigs-allianser". Blant annet med Sovjetrussland. Men hvordan da forklare seg de hatske utfall som den norske presse har flommet over av i de senere år ? Selv er jeg/dem som ble dømt - og dømt hardt - for å ha prøvd å åpne mine landsmenns øyne for faren fra øst. Jeg hadde angrepet en av Norges allierte under en pågående krig, het det. Følgelig måtte jeg rothugges. Men - er det først slik at krigen ennå ikke er endt, så må da en logisk betraktning føre til at jeg/må få følge av særdeles mange av den norske presses representanter ? Overfor det som disse har klart å prestere i retning av utfall mot Sovjet, blir mine egne uttalelser bare bleke skygger. Eller kanskje det er bare for gamle NS-medlemmer at man har straffelovens § 86 ? At det bare er da at det ansees hensiktsmessig å operere med "krigs"-begrepet, mens man lar det forsvinne ut av bildet når det gjelder våre "gode" landsmenn ?

At forvirringen er til å ta og føle på når det gjelder spørsmålet "krig" eller "ikke-krig", er sikkert nok. I forbindelse med de tre "stores" beslutning om å ville anse krigstilstanden med Tyskland for hevet, skriver f.eks. "Verdens Gang" den 20. septbr. 1950: "Det er klart at den tid er slutt da det var krig mellom tyskerne og vestmaktene". Men - undskyld, erede "Verdens Gang" - hva har det så vært for "tilstand" i disse årene siden Tysklands kapitulasjon i 1945 ? Det har vel aldri vært noe lignende som i Norge etter den norske kapitulasjon i 1940 ? I en svensk avis lanserte man meddelelsen om fredsplanene med å vise til at det gjalt bare en formell stadfestelse av den opphevelse av krigstilstanden som faktisk inntrådte i 1945. I realiteten hadde verdenskrig nr. 2 vært slutt alt i mer enn 5 år. Altså på linje med oppfatningen i "Verdens Gang".

Hva skal man så etter dette tro og mene ? I virkeligheten synes

~~men~~ selv rettsoppgjørets forkjempere å begynne seg på gyngende grunn når de kommer utenom det norske "landssvikoppgjørets" fastvalgte ~~xxxxxx~~ underlag. Da er ikke aritmetikkens lov om at A er lik A og B lik B gjeldende lenger. Da innføres de talstørrelser som passer for øyeblikkets behov.

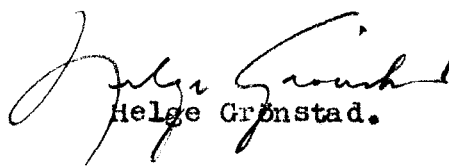
Riksadvokat Thommessens innstilling angående Langelands- og Bergsvikssakene er lagt fram som Stortingsmelding på et tidspunkt da de 2 nevnte saker står umiddelbart foran sin rettslige behandling. Innstillingen er i seg selv et utpreget partsinnlegg fra den ene av de parter som i november skal møte til dyst i rettssalen, og må følgelig også bedømmes deretter. Under disse omstendigheter er det egnet til å forbause at det gis den ene part en slik publicity som det i dette tilfelle har vært gjort. Hvordan man enn snur og vender tingene, kan en ikke unngå å se at det her er søkt skapt en publikumsopinion som kommer til å gå domstolen i næringen med hensyn til domsavsigelse lenge før retten får befatning med sakene og - NB ! - uten at de tiltalte har noen sjangse for en tilsvarende meningsytring.

Alt synes å tale for at man hadde ventet med riksadvokatens partsinnlegg til retten hadde talt. I et hvert fall når det gjelder de mere spesielle tiltalepunkter.

Når det gjelder riksadvokatens mere generelle utredninger, så er det likeså innlysende at det også her dreier seg om et direkte parts innlegg. Var det ikke snart en tanke at man fant en holdbar vei ut av u-føret. Det har jo gang på gang vært dokumentert at en rekke av de som hittil har holdt avgjørelsene i sine hender, i virkeligheten har vært u-gilde - om ikke alltid etter straffeprosessloven så dog etter alminnelige menneskelige betraktninger. Ville det ikke da være på tide at også de norske myndigheter i sin egen interesse søkte en avgjørelse av de mange tvils- og tvistesporsmål for en nøytral instans, bestående av folkeretts-eksperter fra land som ikke selv har deltatt i det siste ~~20~~ 10-års internasjonale spektakel ? Et nøytralt forum for hvilket begge parter kunne legge fram sitt materiale i full utstrekning ?

At man i all evighet blir sittende å terpe på sitt "nei" når motparten sier "ja", bringer jo ikke noen løsning.

En nøytral instans vil ha forutsetninger for å kunne gi ^{et resultat} ~~den~~ - forutsatt man går fram med full åpenhet og vilje til å søke sannheten. En del utgifter vil det selvsagt føre med seg. Men de pengene tror jeg man skal komme til å erkjenne vil være vel anvendt.

Helge Grønstad.